

Kotikisojen joukkokäryyn päättynyt nuorallatanssi. Suomalaisen hiihtodopingin pitkä historia

Arvio teoksesta Vettenniemi, Erkki. *Suomalainen hiihtodoping. Punssia, pillereitä ja punasoluja*. Kirjokansi 143. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 2017. 263 s. ISBN 978-952-222-850-5.

Mikko Tamminen

Helmikuussa 2001 Lahdessa pidettiin kuudennet hiihtolajien maailmanmestaruuskilpailut. Tänäkin päivänä – liki kaksi vuosikymmentä myöhemmin – ne muistetaan ennen kaikkea tapahtumana, jossa kuusi suomalaishihtäjää jäi kiinni verenohennuslääke Hemohesin käytöstä. Kiinnijääneen kuusikon menestynein urheilija, olympiavoittaja ja nelinkertainen maailmanmestari Mika Myllylä esitti tapahtuneen jälkeen julkaisemassaan muistelmateoksessa toiveen, että jonakin päivänä historiankirjoitus asettaisi Lahden tapahtumat oikeaan valoon (Myllylä 2001). Historioitsija, YTT Erkki Vettenniemi pyrkii uusimmassa kirjassaan *Suomalainen hiihtodoping. Punssia, pillereitä ja punasoluja* (2017) vastaamaan nyt jo edesmenneen mestarihihtäjän esittämään haasteeseen. Kerta ei ole hänelle ensimmäinen, sillä Vettenniemi on käsitellyt Lahden tapahtumia aikaisemmissa teoksissaan *Hiihto & häpeä* (2010) ja *Lahden ansa* (2012).

Suomalainen hiihtodoping sisältää vain vähän uutta tietoa suomalaisen hiihtourheilun dopingin käytöstä, vaikkakin se hyödyntää aiemmin julkaistun kirjallisuuden ohella muun muassa Yleisradion, Keskusrikospoliisin ja Olympiakomitean arkistoja. Teoksen anti on ennen kaikkea suomalaisen hiihtodopingin kehityskulun kartoittamisessa ja Lahden joukkokäryyn liittämässä sen osaksi. Tältä osin tavoite konkretisoituu lukijalle teoksen lopusta löytyvällä aikajanalla (s. 224–225). Vettenniemi hyödyntää teoksessaan sekä narratiivista että odotusanalyysiä: hän punnitsee suomalaishihtäjien dopinginkäyttöä selityksineen kirjoittaen siitä mahdollisimman uskottavan kokonaisuuden – samalla, kun hänellä aihetta entuudestaan tutkineena on siihen liittyviä ennako-odotuksia. Vettenniemi penää teoksessaan Myllylälle kunnianpalautusta. Nähdessään Lahden joukkokäryyn loogisena suomalaisen hiihtohistorian osana hän esittää Myllylän ja muut kiinnijääneet huijaukseen osallistuneiden roistojen sijaan olosuhteiden uhreina.

Punssista Pervitiiniin

Tuoreeltaan Lahden tapahtumien jälkeen etenkin monet ulkomaiset hiihdon asiantuntijat olivat näkevinään suomalaisten joukkokäryn vain jäävuoren huipuksi. Suomalaishiihtäjien väitettiin syyllistyneen vippaskonsteihin jo vuosikymmeniä aikaisemmin. Vettenniemen pääosin kronologisesti etenevä teos osoittaa tuolloin esitetyt ja silloin kenties suomalaisista itsestään turhankin kyynisiltä tuntuneet arviot oikeiksi. Suomalaisesta hiihtodopingista puhuessaan Vettenniemi tarkoittaa kaikkia niitä keinoja, joilla on uskottu olleen suomalaisia hiihtosuorituksia parantavia vaikutuksia. Tämä selittää sen, miksi Vettenniemi näkee dopingin vauhdittaneen suomalaishiihtäjiä jo reilusti toistasataa vuotta: maaliskuussa 1889 Juho ”Jussi” Ritola pyrki isänsä Matin avustamana edistämään matkantekoaan Oulun hiihdoissa punssiryypyn avulla. Varmalta näyttänyt voitto ja 100 hopeamarkkaa vaihtuivat kakkospalkintoon, 60 markkaan, kun ”paremmanpuoleisen kulauksen” punssia nauttinut Rito-Jussi hetkeksi täysin simahdettuaan joutui päästämään sukulaismiehensä Aappo Luomajoen edelleen. Vettenniemi kertoo miesten välistä eroa maalissa olleen lopulta useampia minuutteja.

Rito-Jussin kohtalo Oulun hiihdoissa tiesi sitä, että hiihtovauhtia ei enää jatkossa yritetty parantaa punssin voimalla. Uskoa alkoholin suoritusta kohentavaan voimaan riitti silti pitkään tuon jälkeenkin: Vettenniemi kertoo Arto Tiaisen hätääntyneen 1968 Grenoblen olympialaisissa, kun hän oli 30 kilometrin kisan päätyttyä nauttinut ”fingerporillisen konjakkia” ja tuli sitten arvotuksi virtsatestiin, jotka tuolloin tehtiin ensimmäistä kertaa olympiahistoriassa. Tiaisen ohella 1960-luvun kiistaton hiihtokuningas Eero Mäntyranta tunnusti pian Grenoblen olympiakisojen jälkeen ilmestyneissä muistelmissaan kokeilleensa konjakin käyttöä huoltojuomana ”kerran”.

Punssin ja konjakin korvikkeeksi tai ainakin rinnalle ilmestyivät pian pillerit. 1930-luvun lehdistössä esitettyihin kilpailukuvauksiin tukeutuen Vettenniemi esittää, että metamfetamiinista tuli Pervitin-tablettien muodossa jo tuolloin merkittävä osa suomalaista hiihtourheilua. Tilanteen kehittymiseen tähän suuntaan oli Vettenniemen arvion mukaan omiaan vaikuttamaan se, että vuonna 1937 maastohiihdon päävalmentajana aloittanut Veli Saarinen – suomalaisen hiihtohistorian ensimmäinen olympiavoittaja – oli vuosikymmenen alussa valmentanut Saksan maajoukkuetta. Saksan valmennusjohdossa ei tuolloin tunnetusti liikoja moralisoitu, kun puhuttiin urheilijan fyysisen suorituskyvyn kiihdyttämisestä.

Tässä kohdin Erkki Vettenniemi turvautuu päättelyyn ja joutuu jättämään Pervitiinin rantautumisajankohdan suomalaishiihtoon arvailujen varaan. Apteekkitavaraa siitä tuli hänen mukaansa vuonna 1938 – samana vuonna, jolloin Lahdessa järjestettiin hiihdon maailmanmestaruuskilpailut. Tasan vuosikymmen myöhemmin St. Moritzissa järjestetyissä talviolympialaisissa Benjamin Vanninen koki 50 kilometrin kilpailussa viimeisillä kilometreillä pronssimitaliin riittäneen ”ihmeaparantumisen”, joka antaa Vettenniemen mukaan aiheen olettaa Vannisen turvautuneen tähän suomalaisten ja saksalaisten sotatantereellakin hyödyntämään tehotablettiin. Kertoessaan suomalaisten sangen vapaamielisessä suhtautumisessa Pervitiiniin, Vettenniemi tukeutuu kilpailukuvausten ohella August Kiuruun, joka kertoi huomiota herättävän avoimesti 1990-luvun lopulla tehdyssä televisiodokumentissa *Nappihiihto* hiihtäjien turvautumisesta tähän oman aikakautensa tehoaineeseen. Kiurun esittämät

näkemykset vahvistuvat Vettenniemen teoksen kuvaliitettä katsottaessa: Pervitin-tabletti näyttää kuuluneen itsensä Veikko Hakulisen kisaeväisiin hiihdon maailmanmestaruuskilpailuissa Lahdessa vuonna 1958 – siitäkin huolimatta, että hän muistelmissaan kielsi koskaan sortuneensa kiellettyihin aineisiin tai muihinkaan ”poppaskonsteihin” omalla aktiiviurallaan. Aihetta käsittelevää muistelmakirjallisuutta lähteenä hyödyntäessään Vettenniemi tiedostaa siihen liittyvän ongelman: muistelijä muistaa asiat itselleen parhain päin. Näin kävi myös Hakuliselle (s. 61–64).

Kirjaimellisesti ottaen hiihtokuningas Hakulinen muisteli oikein, sillä hän oli jo lopettanut hiihtouransa siinä vaiheessa, kun kiellettyjen aineiden käytön kitkemiseksi kehitetyt virtsatestit tulivat osaksi kilpahiihtoa Grenoblen olympialaisissa vuonna 1968. Vettenniemi muistuttaa, että yhtään kilpailusuoritusta siellä tehtyjen testien takia ei hylätty. Tasapainoilu sallittujen ja kiellettyjen aineiden välillä oli hiihtäjien keskuudessa joka tapauksessa alkanut – samalla, kun Suomi ensi kertaa miesmuistiin jäi hiihdossa ilman arvokisavoittoa. Näin ollen pitkän taipaleen suomalaisessa hiihdossa ensin aktiiviurheilijana ja sitten valmentajana tehnyt Veli Saarinen sai uralleen alavireisen lopun.

Itäsaksalaiseen malliin

Veli Saarisen päävalmentajauran ohella Grenoblen olympiakisoihin näytti päättyvän myös Eero Mäntyrannan menestyksekkäs urheilu-ura. Hän pyörsi kuitenkin lopettamispäätöksensä kolme vuotta myöhemmin ja ilmoitti haluavansa katkaista Suomen hiihdon syöksykierteen Sapporon olympialaisissa vuonna 1972. Niihin Mäntyranta osallistuiikin – heikolla menestyksellä. Lopullisesti tämä olympioprojekti tuomittiin kuitenkin epäonnistuneeksi myöhemmin saman vuoden keväällä, kun ilmeni, että Mäntyranta oli antanut amfetamiinia sisältäneen positiivisen näytteen olympiakisoja edeltäneissä Vuokatin suomenmestaruuskilpailuissa. Mäntyrannan hiihtoura sai näin ollen nolon lopun.

Sapporon olympiakisat muistetaan Suomessa paitsi Eero Mäntyrannan vähemmän kunniaakkaasta paluuyrityksestä, myös siitä, että tuolloin Suomi jäi olympiahistoriassaan ensimmäistä kertaa ilman kultamitalia. Ei ihme, että kisojen jälkeen Hiihtoliitossa ryhtyivät puhaltamaan muutoksen tuulet: sekä valmentajat että lääkärit vaihtuivat. Mallia valmentamiseen haettiin ulkomailta. Vettenniemen mukaan tämä merkitsi itäsaksalaisen ohjelman juurtumista suomalaiseen hiihtoon. Siihen kuuluivat hormonit ja veritankkaus, joiden Vettenniemi näkee Immo Kuutsan päävalmentajakaudella 1970- ja 1980-luvulla olleen suomalaisen hiihtourheilun arkea.

Lehdistöstä kaivamallaan esimerkeillä Vettenniemi hahmottaa, kuinka nopeasti suomalaiset hiihtopäätäjät tuolloin muuttivat näkökantojaan, kun puhuttiin suoritusta parantavista menetelmistä. Olympiavuodesta 1980 alkaen Hiihtoliiton lääkärinä työskennellyt Seppo Rehunen oli vielä kauden 1982 päätteeksi valmis hyväksymään hiihtourheilussa lääketieteellisten apukeinojen käytön, jos se katsottiin kansallisen imagon, kaupallisten etujen tai huippu-urheilijan motiivien kannalta välttämättömäksi (s. 139). Kaksi vuotta myöhemmin pidetyissä Sarajevon olympialaisissa, jotka suomalaisittain olivat ennennäkemättömän menestyksekkäät, hän oli kuitenkin heti

tuoreeltaan valmis kiistämään kanadalaisvalmentaja Anders Lenesin puheet Aki Karvoselle kisakylässä suoritetusta veritankkauksesta. Näin siitakin huolimatta, että siitä tuli kilpahiihdossa kielletty menetelmä vasta vuotta myöhemmin.

Vettenniemi kertoo kirjansa loppupuolella hiihtohistoriaa vähemmän tunteville Suomen ja Neuvostoliiton välisestä sanasodasta Calgaryn olympialaisissa 1988. Tuolloin suomalaiset vaativat päävalmentaja Pekka Vähäsöyringin johdolla voimakkaasti hiihtäjien veren koostumuksen kontrollointia kohdistuen voimakkaimmat epäilyksensä itänaapurimaan urheilijoihin. Heti kisojen päätyttyä Hiihtoliitossa ryhdyttiin kuitenkin paneutumaan punasoluhormoni EPO:n kotimaiseen saatavuuteen. Seuraavana vuonna pidettyjen Lahden viidensien maailmanmestaruuskilpailujen suomalaista jättimenestystä Vettenniemi selittää paitsi onnistuneilla suksivalinnoilla, täydellisellä voitelulla ja riittäväällä harjoittelulla, myös sillä, että suomalaiset olivat etukäteen pelotelleet vastustajiaan – etenkin neuvostoliittolaisia – kisoissa tehtävillä EPO-testeillä. Tämän seurauksena suomalaiset itse olivat lopulta ainoita, jotka uskaltautuivat EPO-hormonia käyttämään – he kun tiesivät, että EPO:n käyttöä ei lopulta kotikisoissa testattaisi. Menestys suhteessa kansakilpailijoihin oli sen mukainen.

Lahden joukkokäry monen tekijän summa

1990-luvulle tultaessa suomalaishiihtäjien menestys oli hiipumaan päin. Ranskan Albertvillessä vuonna 1992 pidettyjen talviolympialaisten jälkeen päävalmentajaksi palasi Pekka Vähäsöyrinki. Uusvanha päävalmentaja paljasti myöhemmin tehneensä tuolloin hiihtäjien harjoitteluun radikaaleja ja erittäin vaarallisia muutoksia (s. 181). Keinovalikoimaan kuului vastedes myös venäläistä EPOa. Falunissa 1993 pidetyissä maailmanmestaruuskilpailuissa suomalaisten tulokset jäivät kuitenkin niin laihoiksi, että Kari-Pekka Kyrön myöhemmän kertomuksen mukaan Vähäsöyrinki epäili ainetta vääreännökseksi.

Suomalaisten suksi alkoi luistaa paremmin vasta vuotta myöhemmin Lillehammerin olympialaisissa. Tälläkin kertaa kirkkain palkinto jäi saavuttamatta, mutta viiden mitalin kokonaispotti kertoi aallonpohjan suomalaisessa suksiturheilussa olevan takanapäin. Suomen kohentunutta asemaa maailman hiihtoeliitissä selitettiin tällä erää muun muassa ternimaidolla ja alppimajaksi kutsutulla alipainekammioilla. Vettenniemi muistuttaa, että menetelmää käytettiin ensi kertaa jo Veikko Hakulisen aktiiviaikoina 1950-luvulla. Tavoitteena silloin, kuten 1990-luvullakin, oli taata suomalaishiihtäjille tasapuoliset menestysmahdollisuudet ohueen vuoristoilmaan tottuneiden kovimpien kilpakumppanien kanssa. Suomalaisen mieshiihdon paluu maailman terävimpään kärkeen ruumiillistui Lillehammerin olympiakisoista lähtien Mika Myllylään. Hyvää taustatukea Haapajärven ”karpaasille” antoivat Jari Isometsä ja vuodesta 1980 lähtien maajoukkueessa hiihtänyt Harri Kirvesniemi.

Vettenniemen teos konkretisoi, kuinka 1990-luvun jälkimmäisellä puoliskolla suomalaisilla – tarkemmin sanottuna lääkäri Tapio Videmanilla – oli suorastaan ratkaiseva vaikutus siihen, että Kansainvälisessä Hiihtoliitossa (FIS) ryhdyttiin kontrolloimaan urheilijoiden hemoglobiiniarvoja. Toimenpiteellä pyrittiin Vettenniemen tulkinnan mukaan hiihtäjien vaarallisen korkeaksi kohonneiden

veriarvojen alentamisen sijaan hiihtourheilun imagon kirkastamiseen. Suomalaisnäkökulmasta katsottuna paradoksaalista on se, että tämä Videmanin voimakkaasti ajama käytäntö osoittautui myöhemmin kohtalokkaaksi nimenomaan suomalaisille hiihtäjille. Vettenniemi muistuttaa, että ilman hemoglobiinille asetettuja rajalukemia suomalaisten ei olisi tarvinnut ryhtyä alentamaan veriarvojaan Lahdessa vuonna 2001.

Vettenniemi ei kuitenkaan syytä teoksessaan Lahden joukkokärystä pelkästään Tapio Videmanin alullepanemia hemoglobiinitestejä. Hän näkee tapahtumasarjan lähteneen liikkeelle jo vuonna 1998. Silloin *Suomen Tietotoimiston* toimittaja Johanna Aatsalo-Sallinen väitti hiihtäjä Jari Räsäsen käyttäneen kasvuhormonia. Vettenniemi näkee tämän tapauksen selittävän sen, miksi Hiihtoliiton dopingtarvikkeita sisältänyt lääkärintaukku ei Lahden tapahtumien aattona päättynyt lentoaseman liukuhihnalta päävalmentaja Kari-Pekka Kyrön haltuun, vaan Malmin poliisiaseman löytötavaratoimistoon ja sieltä vihjepuhelun jälkeen etusivun uutisvihjeeksi *Helsingin Sanomiin*. Tässä yhteydessä Vettenniemi arvelee maamme historian kuuluisimman lääkärintaukun kaappaajan ja uutisvihjeen antajan olleen Sami Sallinen – Johanna Aatsalo-Sallisen ex-miehen, joka oli tapahtuma-aikaan siirtynyt huumepoliisista suojelupoliisiin kautta yksityiselle sektorille.

Muutamaa vuotta aikaisemmin tapahtuneen kasvuhormonijupakan jälkiselvittelyiden ohella Erkki Vettenniemi näkee Lahden tapahtumiin liittyvän myös sisäpolitiikkaa. Harri Syväsalmi – taustaltaan kokoomuslainen antidopingtoimisto *Wadan* pääsihteeri – halusi oman puolueensa urheilu- ja kulttuuriministeri Suvi Lindenin myötävaikutuksella suomalaisurheilijoille joukkotestauksen. Tällä toimenpiteellä hän Vettenniemen tulkinnan mukaan halusi varmistaa Hiihtoliiton senhetkisen toiminnan tuhoutumisen. Taustalla vaikuttivat Syväsalmen henkilökohtaiset kaunat vuosien takaa: hän mielsi Hiihtoliiton yhä keskustalaiseksi – siitäkin huolimatta, että Esko Ahon puheenjohtajakausi oli päättynyt jo vuotta aikaisemmin. Näiden syiden lisäksi suomalaisten joukkokäryä Lahdessa edesauttoi Vettenniemen mukaan merkittävimmin kenties kuitenkin se, että Tapio Videman oli tuolloin suomalaisten kovimpien kilpakumppanien toimesta siirretty kisojen dopingvalvonnasta puhuttaessa ulkokehälle, jotta ajantasainen testitieto – aikaisemmista vuosista poiketen – ei olisi enää suomalaisten käytettävissä. Tässä hankkeessa sitä tavoitelleet onnistuivat ja loppu on koko suomalaisen huippu-urheilun ikävintä historiaa.

Menestystä monilla menetelmillä

Kirjailijoilla on tapana kiitellä tahoja, jotka ovat edesauttaneet heidän teostensa syntymistä. Näin tekee Erkki Vettenniemi – tosin tavallisuudesta poiketen vasta sen viimeisellä sivulla. Tässä kohdin huomionarvoista on se, että tekijä nostaa kiittämiensä listalle kustantajan edustajan sekä perheensä lisäksi Mika Myllylän. Vettenniemi kehuu hiihtokuninkaan *Riisuttu mestari* -muistelmateoksen valaisseen hänelle aikakautensa ylivoimaisesti parhaan suomalaissuksijan sielunmaisemaa (s. 223). Vettenniemen teos osoittaa vakuuttavasti, että hiihtodopingilla on Suomessa yli satavuotinen historia. Vain keinot ja niiden käyttäjät ovat vuosikymmenten aikana muuttuneet. Voidaan siten ajatella, että teos onnistuu yhdessä sen keskeisessä

tavoitteessa: Lahden tapahtumien asettamisessa oikeaan valoon ja sitä kautta Myllylän maineen palauttamisessa.

Hiihtourheilun käännteitä aktiivisesti runsaat kolme vuosikymmentä seuranneelle, saati aihetta eri tavoin tutkiville tämä teos ei kuitenkaan tarjoa juuri uutta informaatiota. Toisaalta kirjan luettua on vaikea uskoa, että suomalaisen hiihtodopingin historian viimeinen luku olisi tämän teoksen myötä kirjoitettu. Rohkenenkin suositella sitä kaikille hiihtourheilumme historiasta kiinnostuneille, mutta etenkin niille suomalaisille, joille Mika Myllylä muuttui vuonna 2001 yhdessä yössä kansallissankarista sylkykupiksi. Yhtä lailla tämä teos sopii luettavaksi myös niille penkkiurheilun harrastajille, jotka huomaavat potevansa vieroitusoireita vuoden 2018 talviolympialaisten jäljiltä.

FM Mikko Tamminen on Suomen historian tohtorikoulutettava Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksella.

Kirjallisuus

Myllylä, Mika. 2001. *Riisuttu mestari*. Helsinki: Tammi.

Vettenniemi, Erkki. 2010. *Hiihto & häpeä*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 101. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Vettenniemi, Erkki. 2012. *Lahden ansa*. Into-pamfletti 50. Helsinki: Into.